

спільства вести мову про глибокі реформи і системну модернізацію країни, будь-яку стабілізацію суспільного життя є неможливим, як неможливим є і вихід із кризи та подальший розвиток Української держави.

Перспективи подальших розвідок. Незважаючи на значний науковий інтерес до питань ідеологічного розвитку України, залишається чимало проблем, які є малодослідженими. Зокрема, окремого розгляду потребує сучасна ідеологічна ситуація в Україні, роль інтегративної ідеології як своєрідного мобілізаційного фактора в становленні громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Головатий М. Ідейні засади розбудови Української України: стан та проблеми / М. Головатий // Персонал. - 2007. - С. 12-18.
2. Конституція України // Відом. Верхов. Ради України. - 1996. - № 30. - Ст. 40.
3. Михальченко М. І. Україна як нова історична реальність: запасний гравець Європи / М. І. Михальченко. - Дрогобич : ВФ "Відродження", 2004. - 488 с.
4. Ситник П. К. Проблеми формування національної самосвідомості в Україні : монографія / П. К. Ситник, А. П. Дербак. - К. : НІСД, 2004. - 226 с.
5. Таран В. О. Ідеологія перехідного суспільства (соціально-філософський аналіз ідеологічного процесу в пострадянській Україні) : монографія / В. О. Таран. - Запоріжжя : ЗЮІ МВС України, 2000. - 316 с.
6. Хайдеггер М. Феноменологія и трансцендентальная философия ценности / М. Хайдеггер. - К., 1996. - 367 с.
7. Яковлев А. Государственная идеология / А. Яковлев. - Калуга : ГУП "Облиздат", 2001. - 315 с.

Інна Сурай,

*кандидат наук з державного управління,
доцент кафедри державного управління
і менеджменту НАДУ*

Методологічні основи дослідження проблем еліт у державному управлінні

У статті окреслено основні складові методології дослідження формування еліт у державному управлінні України.

Ключові слова: методологія, методологія державного управління, елітологія, еліти в державному управлінні.

In the article outlined basic component methodologies of research of forming of elites are in public administration of Ukraine.

Key words: methodology, methodology of public administration, elitologiya, elites in public administration.

Постановка проблеми. Ефективність (частіше говорять - неефективність) державного управління безпосередньо пов'язана з наявністю (або відсутністю) еліт. Для України формування еліти в державному управлінні є актуальним питанням як наукових досліджень, так і практики державного управління.

Для вирішення проблемного поля щодо еліт у державному управлінні значне, а можливо, вирішальне значення має визначення методологічних основ.

Як відомо, методологія охоплює три підсистеми: методологію науки, методологію наукового дослідження, методологію практичної діяльності, які взаємодоповнюють одна одну. Правильно вибрана методологія дослідження забезпечує правильність отриманих у результаті дослідження висновків.

Аналіз останніх публікацій показав, що питання визначення методологічних основ будь-якого дослідження є досить складними. Вони постійно перебувають у полі зору науковців та потребують адаптування наукового доробку відповідно до об'єкта і предмета дослідження з урахуванням потреб сьогодення.

Для розв'язання загальних проблем методології державного управління важливе значення мають напрацювання В.Б.Авер'янова, В.Д.Бакуменка, В.М.Князева, С.О.Кравченка, В.І.Лугового, П.І.Надолішнього, Н.Р.Нижник, Ю.П.Сурміна та інших науковців, особливо, дослідників державного управління.

В Україні науковий доробок щодо еліт у державному управлінні вкрай малий, що, з одного боку, уповільнює розробку загальних методологічних основ таких досліджень, з другого - ускладнює проведення наукових досліджень проблем еліт у державному управлінні та відпрацювання науково обґрунтованих рекомендацій для вирішення актуальної проблеми ефективності системи державного управління, зокрема, формування еліти державного управління.

Серед *невирішених повністю частин загальної проблеми* на сьогодні залишається проблема щодо методології дослідження проблем еліт у державному управлінні. Саме тому метою даної статті є визначення методологічних основ дослідження проблем еліт у державному управлінні, зокрема формування еліт у державному управлінні України.

Виклад основного матеріалу. Методологія дослідження (від грецького *methodos* - шлях дослідження або пізнання та *logos* - слово, поняття, вчення) - це система принципів і способів організації дослідження.

На сьогодні це поняття не має єдиного тлумачення [4, с. 9; 5, с. 416]. Так, зарубіжні вчені не вбачають різниці між методологією та методами дослідження, а вітчизняні - тлумачать методологію як теорію методів дослідження, створення концепцій як систему знань про теорію науки. Пробле-

ми методології дослідження найчастіше пов'язуються з певними конкретними науками [5, с. 416].

Як правило, методологія дослідження включає: визначення предмета, мети, об'єкта та завдань дослідження, вибір методів, які найкраще сприятимуть пізнанню.

Державне управління спирається на власну методологію дослідження. Методологія державного управління як система способів організації та здійснення пізнавальної й практичної діяльності у сфері державного управління включає підсистему способів досліджень (понять, принципів, підходів, методів, норм, парадигм тощо) у сфері державного управління та підсистему способів державно-управлінської діяльності (принципів, підходів, методів, методик, процедур, технологій тощо) [7, с. 87]. Вона тісно пов'язана з теоретичними знаннями, які слугують основою її розвитку і водночас самі розвиваються за допомогою нових методологічних засобів. Відповідно до цього концепції, закономірності, моделі й теорії в державному управлінні не лише виконують функції опису, пояснення, а також передбачення виникнення, існування і розвитку певних державно-управлінських явищ. Вони виконують також методологічні функції, а саме, надають наукову обґрунтованість практиці державного управління та одночасно виступають як теоретична основа самої методології державного управління [7, с. 87].

Методологія державного управління характеризується значним проблемним полем, яке включає необхідність розв'язання таких проблем: обґрунтування, систематизацію, класифікацію й описи категорій, аналіз їх генезису, ролі в науці і практиці; створення категорійного апарату державного управління; формулювання принципів, аналіз їх наукового, оцінного та практичного змісту; визначення норм пізнавальної, оцінної і практичної діяльності в державному управлінні; дослідження системи цінностей, їх зміни і ролей у державному управлінні, в пізнавальній, практичній і оцінній діяльності; вивчення парадигмальності державного управління, процесів зміни, кризи і розвитку парадигм; аналіз теоретичного арсеналу державного управління, тенденцій розвитку і методологічних функцій; обґрунтування методів державного управління, їх специфіки; забезпечення цілісності пізнавальної і практичної методології, їх прозорості для методологічних інновацій. Кожна складова в структурі методології державного управління, з одного боку, виконує своє специфічне призначення, а з другого - одночасно відіграє системоутворюючу роль [7, с. 87-88].

При цьому слід зауважити, що методологічною основою державно-управлінських досліджень виступає система філософських знань, теоретичні положення науки управління (окремо - наукові методи пізнання) [5, с. 417].

Спеціально-методологічною основою дослідження державно-управлінських відносин виступає рівень методологічних знань - розробки в ме-

жах власне теорії державного управління, що відіграють роль методології щодо змісту науки державного управління.

Міждисциплінарними методологічними системами є еволюційна методологія, системно-структурна методологія, антропна методологія, методологія дедуктивних наук, методологія обґрунтування. Методологія досліджень державного управління за змістом охоплює використання гносеологічних (теоретико-пізнавальних) знань різного рівня. Визначення логіко-гносеологічної моделі сприяє встановленню системи логічних зв'язків, формуванню цілісного уявлення про наукову проблему. Основними атрибутами дослідження виступають: постановка наукової проблеми; виділення об'єкта дослідження; усвідомлення активної ролі суб'єкта дослідження; визначення предмета дослідження; методологічне обґрунтування процесу дослідження; узагальнення й розробка напрямів дослідження; обґрунтування методики дослідження; апробація результатів дослідження.

Універсальним інструментом для науки державного управління і фундаментальним науковим принципом дослідження багатопланової і суперечливої дійсності виступає діалектична логіка пізнання. Діалектичний підхід дає змогу обґрунтувати причинно-наслідкові зв'язки, процеси диференціації та інтеграції, постійну суперечність між сутністю і явищем, змістом і формою, об'єктивність в оцінюванні дійсності. Досвід державно-управлінської діяльності є джерелом, основою пізнання, а практика - критерієм істинності теорії. Діалектика виявляється в конкретно-наукових методах і реалізується через них.

Загальнонауковими принципами дослідження державного управління є: історичний, термінологічний, функціональний, системний, когнітивний (пізнавальний), моделювання та ін. Стратегічні методологічні принципи і положення знаходять своє тактичне втілення в методах дослідження. Загальнонауковою методологією вивчення об'єкта державного управління є системно-діяльнісний підхід, найбільш суттєвими компонентами якого є: потреба - суб'єкт - об'єкт - процеси - умови - результат, що створює можливість комплексно дослідити зміст державно-управлінських відносин. Системний підхід дає змогу визначити стратегію наукового дослідження, в його межах розрізняють структурно-функціональний, системно-діяльнісний, системно-генетичний та інші підходи [5, с. 417].

В.Б.Авер'янов зауважує, що методологічний аспект державно-управлінських досліджень за своїм змістом охоплює використання гносеологічних (тобто теоретико-пізнавальних) знань різного рівня. Як відомо, методологічні знання (на відміну від так званих онтологічних) - це знання щодо принципів, методів, шляхів й інших засобів вивчення, пізнання досліджуваних об'єктів. Тому розмежування методологічних (гносеологічних) і онтологічних знань має умовний характер, оскільки не може бути онтології (тобто

пізнання безпосередньо реально існуючих явищ і процесів) поза гносеологією, як і навпаки. Одночасно кожен із цих різновидів знань набуває відносної самостійності [4, с. 9-10].

Оскільки пізнавальний арсенал, що використовується в державно-управлінських дослідженнях, є досить різноманітним, автор вважає, що доцільно виділяти різні рівні (інакше кажучи, "поверхи") методологічних знань щодо пізнання управлінських об'єктів. Найвищий рівень - це рівень загально-методологічних основ досліджень: система філософських знань, що слугують теоретичною базою, методологічним орієнтиром для всіх суспільних наук, у тому числі для державно-управлінських досліджень.

Наступний рівень методологічних знань пов'язаний із теоретичними положеннями управлінських наук (науки управління).

Ще один рівень методологічних знань можна охарактеризувати як спеціально-методологічні основи державно-управлінських досліджень. Йдеться про такі розробки в рамках власне теорії державного управління, які відіграють роль спеціальної методології щодо змісту даної науки.

Важливість цього рівня зумовлюється насамперед тим, що внаслідок специфіки формування вказаного змісту в ньому досить суттєве місце посідають окремі пізнавально значимі теоретичні результати деяких суміжних наукових дисциплін, зокрема загальної теорії соціального управління, теорії держави та теорії права, науки адміністративного права, теорії соціальної інформації тощо. Тому при розробці проблематики спеціально-методологічного рівня гостро відчувається потреба у використанні багатодисциплінарного (міжгалузевого) підходу [4, с. 9-10].

Слід зауважити, що наукові дослідження щодо державного управління, у тому числі у сфері державної служби, мають міждисциплінарний комплексний характер. А відтак аналіз проблем і пошук наукових рішень має відбуватися на стику інших наук: юридичних, політологічних, економічних, соціологічних, філософських, психологічних тощо. Тому кожне нове комплексне дослідження в галузі наук "Державне управління" зумовлює удосконалення загальної методології досліджень у державному управлінні та виокремлення відповідних методологічних аспектів для кожного конкретного об'єкта дослідження.

Так, В.Д.Бакуменко і О.М.Руденко зазначають, що в роботах, які присвячені методології державного управління, практично відсутні аналітичні підходи до розгляду трансформації державного управління [2, с. 17]. Л.Гонюкова вказує на малодослідженість методології вивчення впливу ментально-психологічних особливостей населення на моделі політичних об'єднань, співвідношення процесів побудови правової демократичної держави та формування української політичної нації [3, с.184].

У процесі визначення методологічних основ дослідження еліт у державному управлінні слід звернути увагу на доробок російських учених щодо досліджень питань еліт.

Термін "елітологія" введений у науковий обіг у 80-х рр. ХХ ст. і набув широкого застосування в російських суспільних науках починаючи з другої половини 90-х рр. ХХ ст., коли було опубліковано ряд робіт з цієї проблематики. Тобто склалася російська школа елітології та відповідно відбувається напрацювання методологічних основ елітології як окремої науки.

Г.К.Ашин зазначає: "Елітологія склалася як комплексне міждисциплінарне знання, яке перебуває на стику політології, соціальної філософії, політології, соціології, загальної історії, соціальної психології, культурології" [1, с. 4]. Елітологію в найбільш широкому розумінні можна розглядати як науку про диференціацію та ієрархізацію буття, його впорядкованість, структуралізацію і еволюцію. Відомо, що рух від хаосу до впорядкованості - зміст процесу розвитку - включає диференціацію буття, з якою нерозривно пов'язана його ієрархізація (ключова проблема для розуміння феномену еліти). Мабуть, точніше буде сказати, що елітологія в широкому розумінні ґрунтується на вченні про системність буття (а, отже, на загальній теорії систем), його диференціацію і ієрархізацію, на законах термодинаміки (ентропії і негентропії), синергетиці [1].

Елітологія має складну структуру і включає: філософську елітологію, соціологію еліти, політичну елітологію, історичну елітологію, а також історію елітології, елітологічну психологію (зокрема мотивацію влади, психологічні особливості елітного прошарку), культурологічну елітологію (еліта як творча частина суспільства, що створює культурні цінності, аналіз елітарної і масової культури), порівняльну елітологію, що досліджує загальні закономірності і особливості функціонування еліт у різних цивілізаціях, різних країнах, різних регіонах світу, елітну освіту і елітопедагогіку. Зрозуміло, цей список елітологічних дисциплін далеко не повний [1]. Цікаву класифікацію пропонує П.Л.Карабущенко. Крім теоретичної, він виділяє практичну і прикладну елітологію.

На думку П.Л.Карабущенко та Н.Б.Карабущенко, ядром структури елітології є безпосередньо саме теорія еліт, що займається проблемами стратифікації, рекрутування і функціонування соціокультурної домінанти суспільства. Крім цього "ядра" до елітології примикають так би мовити галузеві дисципліни, такі як: антропологічна елітологія; соціологічна елітологія; політична елітологія; елітологія історії; елітологія культурознавства; філософія елітології; психологічна елітологія; елітопедагогіка; елітологія релігії тощо. Зрозуміло, що структурні грані між цими галузевими елітологічними дисциплінами є умовними, оскільки багато проблем еліт (такі як елітарна свідомість, особа, авторитет та ін.) перебувають на стику багатьох

елітологічних дисциплін і потребують комплексного методу дослідження. Проте вказані галузі елітології більшою мірою належать не стільки до її структури, скільки до її історії і часто є самостійними по відношенню до неї напрямками інших суспільствознавчих дисциплін.

З точки зору масової свідомості еліту складають всі формальні і неформальні лідери. З позиції елітарної свідомості еліта - вужче коло, з якого виключені всі псевдоелітні елементи, що потрапили в першому випадку до цієї страти. Тому, мабуть, фундаментальним питанням елітології як науки про соціокультурну діяльність еліти є питання критеріїв і відповідно проблема типологізації самої еліти. Питання це дійсно може бути визнано основним, оскільки на ньому базується решта всіх елітологічних проблем, тобто воно є початковим, підготовчим матеріалом будь-якого елітологічного дослідження.

Також необхідно внести ясність щодо предмета і об'єкта дослідження. Сучасна елітологія має як об'єкт свого безпосереднього дослідження "еліту". "Еліта" є формою, змістом якої є сам предмет елітологічного дослідження - "елітність". Таким чином, об'єкт елітологічного дослідження ("еліта") і предмет ("елітність") співвідносяться як форма і зміст. При цьому слід особливо підкреслити той факт, що політична елітологія (що входить до суспільної елітології) приділяє більше уваги саме еліті (формі), а антропологічна елітологія (до якої входить психологія елітності) звертає більше уваги на вивчення проблеми елітності (тобто змісту). Ця спеціалізація встановилася природним чином, і з цим треба рахуватися при побудові психолого-елітологічних конструкцій [6, с. 26-28].

Слід також зауважити, що у ХХ ст. відбувся активний процес диференціації та інтеграції наук. Нові наукові дисципліни частіше формувалися не просто як спеціалізовані галузі наукових дисциплін, що вже склалися, а саме як дисципліни, що інтегрують досягнення різних, головним чином, суміжних наук (а інколи і досить далеких одна від одної), при цьому часто методи і концепції однієї науки виявляються евристичними при вирішенні проблем, що виникають перед іншою науковою дисципліною.

Таке пояснення виникненню комплексної наукової дисципліни з самостійним статусом - елітології дає Г.К.Ашин [1, с. 3]. На відміну від процесів щодо появи елітології, що відбулися в Росії (тільки за останні 20 років у Росії захищено 249 дисертаційних досліджень з питань еліт [8, с. 38]), в Україні елітологія як наука ще не виокремилася. І свідченням цьому є як незначна кількість наукових досліджень з питань еліт, так і застосування в цих дослідженнях методологічних підходів тих наук, в рамках яких ці дослідження проводилися [8].

У цей самий період, на відміну від Росії та інших країн, що колись склали єдиний радянський простір, в Україні виокремилася наука "Дер-

жовне управління" і вже понад десятиріччя активно розвивається і формує власну методологію наукових досліджень.

В Україні "еліти в державному управлінні" як напрям наукових досліджень спеціальності 25.00.03 - "Державна служба" (відповідно до паспорта спеціальності 25.00.03 - державна служба) ще не досліджено [8], а напрацювання спеціальності 25.00.01 - "Теорія та історія державного управління" представлені тільки трьома захищеними дисертаційними роботами - Н.Ф.Селютіної, О.І.Крюкова та Ю.В.Конотопцевої. Тому при комплексних дослідженнях еліти в державному управлінні слід значну увагу приділити розробці відповідної методології.

Отже, основні висновки проведеного дослідження полягають у наступному.

Методологічними основами дослідження формування еліт у державному управлінні України мають бути, по-перше, надбання гносеології та онтології, що зумовлює:

- правильність визначення проблеми (реального протиріччя, яке потребує розв'язання на сучасному етапі розвитку);
- чіткість визначення мети дослідження (конкретизація проблеми, її складових) та окреслення завдань і методів дослідження (знаходження найефективніших шляхів розв'язання цієї наукової та практичної проблеми) для її досягнення;
- об'єктивність дослідження пізнавальної (понять, принципів, підходів, методів, норм, парадигм тощо) й практичної (принципів, підходів, методів, методик, процедур, технологій тощо) складової проблеми еліт у державному управлінні;
- наукову обґрунтованість результатів дослідження та придатність їх для практичного застосування при формуванні еліт державного управління на сучасному етапі розвитку країни.

По-друге, методологією дослідження еліт у державному управлінні виступають: загальна методологія наукових досліджень; методологія дослідження управлінської науки і науки державного управління та специфічна - методологія наукових досліджень інших наук щодо проблем формування еліт (можна сказати: "елітологічних проблем" або науки елітології, що набуває розвитку в Росії).

У перспективі подальші дослідження у даному напрямі мають стосуватися конкретизації концептуальних методологічних підходів та визначення методико-технологічної схеми дослідження формування еліт в державному управлінні.

Список використаних джерел

1. Ашин Г. Курс истории элитологии. - Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Polit/Aschin/
2. Бакуменко В. Д. Методологічні аспекти аналізу суб'єктів державного управління / В. Д. Бакуменко, О. М. Руденко // Наук. вісн. Акад. муніцип. упр. - 2009. - № 1 (7). - С. 6-18.
3. Гонюкова Л. Методологія дослідження політичних партій у державно-управлінській науці / Лілія Гонюкова // Вісн. НАДУ. - 2010. - № 2. - С. 179-184.
4. Державне управління: теорія і практика / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. - К. : Юрінком Інтер, 1998. - 432 с.
5. Енциклопедичний словник з державного управління / уклад. : Ю. П. Сурмін, В. Д. Бакуменко, А. М. Михненко та ін. ; за ред. Ю. В. Ковбасюка, В. П. Трощинського, Ю. П. Сурміна. - К. : НАДУ, 2010. - 820 с.
6. Карабущенко П. Л. Психологические теории элит / П. Л. Карабущенко, Н. Б. Карабущенко. - М. : Памятники ист. мысли, 2006. - 448 с.
7. Методологія державного управління : словник-довідник / уклад. : В. Д. Бакуменко, Д. О. Безносенко, С. В. Бугівченко, Л. М. Гогіна та ін. ; за заг. ред. В. І. Лугового, В. М. Князева. - К. : Вид-во НАДУ, 2004. - 196 с.
8. Сурай І. Г. Аналіз дослідженості проблеми еліт в державному управлінні України / Інна Сурай // Вісн. НАДУ. - 2010. - № 1. - С. 38-46.

Тетяна Федорів,
кандидат філологічних наук,
докторант кафедри державного управління
і менеджменту НАДУ

Концептуалізація феномену репутації в державно-управлінському вимірі

У статті здійснено критичний огляд підходів до вивчення феномену репутації у різних дисциплінах, проаналізовано поняття репутації органів державної влади як колективної оцінки їх діяльності зацікавленими сторонами (стейкхолдерами), визначено основні характеристики поняття репутації.
Ключові слова: репутація, імідж, оцінка, стейкхолдери, органи державної влади.

The article presents a critical review of approaches to studying the phenomenon of reputation in various disciplines, the notion of the reputation of the government as their collective evaluation of the stakeholders, the main characteristics of the concept of reputation.

Key words: reputation, image, evaluation, stakeholders, public authorities.

Протягом тривалого часу, з 1956 р., коли з'явилась перша теоретична праця, присвячена іміджу, і з 1990-х, коли дослідження змісту поняття "імідж"